

ТЯЛОТО НА БЕБЕТО И ДЕТЕТО КАТО DAS UNHEIMLICHE

доц. д-р Диана Циркова
Бургаски свободен университет

THE BODY OF THE INFANT AND THE CHILD AS DAS UNHEIMLICHE

Assoc. Prof. Diana Tsirkova
Burgas Free University

РЕЗИОМЕ: Текстът представя понятието Das Unheimliche на З.Фройд във връзка с преживяванията, които предизвиква тялото на новороденото и на болното дете у родителя. Родителите са изправени пред среща между детския си фантазъм (phantasme) за куклата бебе и реалното тяло на детето, което буди безпокойство. Случаите на инфантицид също понякога могат да бъдат мислени като невъзможност за конституиране на детето като отделен субект. Предложени са кратки илюстрации от клиничната практика.

Ключови думи: *Das Unheimliche, фантазъм за бебе, инфантицид, тялото на детето*

ABSTRACT: The text present the concept of „Das Unheimliche” from S. Freud in relation to the experiences, which the body of the infant and sick child provoke in the parent. The parents are faced with the clash between their child phantasm of the baby doll and the real body of the child, which arouses anxiety. The cases of infanticide can also sometimes be thought as impossibility for construction of the child as a separate subject. Short illustrations from clinical practice are offered in this text.

Keywords: *Das Unheimliche, phantasm for baby, infanticide, the child's body*

Das Unheimliche е заглавието на един текст на Фройд от 1919 г. На немски език този термин има множество конотации, които не съществуват в българския език. Терминът се отнася към нещо плашещо, тревожно, ужасно. На български е преведан като обезпокоителното странно, ужасяващо (Froyd Z., 1991). Според З. Фройд терминът описва не само чувство на тревога, а съдържа и по-специфично ядро, скрито в несъзнаваното.

В текста си З.Фройд разглежда историята на Натанаил от новелата „Пясъчният човек“ на Е.Т.А Хофман (Hofman E.T.A., 2018). В ранното детство на Натанаил бавачката и майка му, настоявайки той да си ляга преди определен час, му разказали за Пясъчния човек, който пристига в къщите в същия този час и изважда очите на децата, които все още не са заспали. Във фантазията на малкото момче предполагаемата фигура на Пясъчния човек се смесва с реалната фигура на адвоката Копелиус, който посещавал баща му. Тайно Натанаил наблюдавал как мъжът идва и си отива всяка вечер. Скрит зад вратата на

бащиния си кабинет, той изпитвал едновременно привличане и ужас. Когато баща му умрял вследствие на инцидент – взрив в неговия кабинет – Натанаил приписал това злодеяние на Копелиус, идентифициран от него като злия Пясъчен човек. По-късно, като юноша, героят отново среща фигура на мъж, в която вижда превъплътени двете ужасяващи фигури от детството си. Това бил Копола, амбулантен търговец на очила, когото той среща в един италиански град. Съзвучието на имената и заниманието на Копола материализират отново неговите детски страхове. Този пример на Фройд, в който виждаме как разказаната история се превръща в преживяна сцена, може да ни послужи да мислим върху някои от ефектите на обезпокоителното странно, които се появяват при родителите във връзка с тялото на бебето и детето.

Фантазмът за бебето кукла и срещата с тялото на новороденото

Желанието за дете не се появява паралелно с нашето физическо съзряване и биологичната ни способност да имаме деца. Това желание може да бъде открито още в играта на двегодишното дете с неговите многобройни „деца“ – кукли и плюшени играчки. Ако не си спомняте собствената си игра с кукли, със сигурност сте наблюдавали играта на малкото момиченце, което се грижи за своето „бебе“ – храни го, облича го, води го на разходка, говори му и го гледа нежно, докато го приспива. Нещо повече – то предполага отговорите на куклата и така диалогът не прекъсва. Малкото момиченце не очаква бебето да отговори, то се идентифицира ту с „майка“, ту с „бебе“, за да може играта да продължи достатъчно дълго. Наблюденията показват, че децата не обичат механични играчки и когато им се представи такава за първи път, те обикновено я нападат – ритат я или я удрят. Майката на тригодишно момиченце, която ни посети с дъщеря си, разказа как новата, плачеща кукла „бейби борн“ накарала с неочаквания си звук детето да я хвърли и да се обърне към майка си с думите: „Кажй й да спре“. Оживяването на неживото, странната поява на „живо“ там, където е неживо, предполага нахлуването на обезпокояващото странно. Валидно е определението на Шелинг, което Фройд цитира, че „ужас вдъхва това, което би трябвало да остане скрито, но се е проявило.“ (Froyd Z., 1991: 51 8).

В текста си Фройд дава пример с 8-годишно момиченце, което било сигурно, че ако погледне по особен начин куклата си, тя ще оживее. Към това можем да добавим и много примери с детски сънища, когато децата сънуват, че любимите им играчки оживяват. Но да си представяш, че играчката е жива, е различно от прояви на живот, които тя може да демонстрира и което истински би ужасило едно дете. Както ни казва Фройд: „Все пак изглежда, че си струва специално да се подчертае колко често и лесно се стига до въздействие на ужас, когато е заличена границата между фантазия и действителност...“ (Froyd Z., 1991:521). Куклите съпровождат детството, както и приказките. Защо приказките не събуждат безпокойство у децата, а напротив те ги слушат с най-голям интерес десетки пъти. „Светът на приказката например, е напуснал поначало почвата на реалността и открито е възприел анимистич-

ните убеждения. Напълно обичайните за приказката изпълнени желания, тайнствени сили, всемогъщи мисли, оживели безжизнени неща не могат да предизвикат чувство на ужас... в царството на измислицата не будят ужас много неща, които би трябвало да са ужасяващи ако се случеха в живота“ (Froyd Z., 1991:256).

Когато слуша приказки, когато играе, детето знае, че е в царството на измислицата, то постепенно изгражда границата между фантазия и реалност и я удържа, като по този начин успява да премине етапа на „всемогъщество на мислите“ като степен в развитието на чувството за реалност, за който говори Ференци (Ferenczi S., 1994).

След раждането на бебе към преживяванията с куклата ще се добави преживяването от реалното тяло на новороденото, едно вече реализирано, реално бебе. От една страна, тялото на бебето, облечено в миниатюрни дрешки и увито в красиво одеялце, напомня на кукла и се появява между одушевеното и неодушевеното, между близкото, познатото и странното, безпокоящото скритото. От друга страна, това тяло е оживено от невидими импулси, то може да изразява страдание, апел, удоволствие. Тялото на новороденото е пълно със знаци за своята жизненост, в които родителите се вглеждат винаги с тревога: понякога, за да потвърдят идеята за „добрия старт“ на бебето си; понякога, за да търсят скрити белези на болестни или генетични аномалии, които се изплъзват от контрола на съзнателната воля. Какво събужда у родителя тялото на бебето със своята крехкост, своята безпомощност, но и с vyplътеното всемогъщество – *Das Unheimliche*, „нещо родно, познато, което е било подложено на изтласкване и после се е върнало обратно“ (Froyd Z., 522)

Тялото на новороденото създава объркване, загуба на ориентири, отчаяние пред непознатото. Според много психоаналитици, които се занимават с бременността и раждането – Хелене Дойч, Пиера Олание, Моник Бидловски, Катрин Вание, тялото на бебето събужда у майката архаичните тревоги от преди появата на езика, събужда отношения и емоции, отнесени към времето, когато самата тя е била бебе. В този специфичен момент от живота на жената е описано състоянието на „психична прозрачност“, когато булото на изтласканото се повдига и в съзнаваното безпрепятствено се завръщат представи или само афекти от миналото, до този момент грижливо пазени в несъзнаваното (Bydlowski, M., 2008).

Тялото на новороденото, толкова свършено и толкова крехко винаги е източник на тревога за родителите. „Тялото на детето, както впрочем и нашето собствено тяло, се разполага в някои моменти, както в миналото ни куклата в детските игри – между одушевеното и неодушевеното, по средата между близкото, познатото и странното, безпокоящото, скритото“ (Byron, D., 2016:40).

Едно от най-сериозните потвърждения за въздействието на бебето като обезпокоително странно са случаите на инфантицид или убийство на бебе, които за съжаление не са толкова рядко срещани.

„Къпех дъщеря си. След това я натиснах по врата. Подържах я дълго под водата. После тя изплува и приличаше на куклата ми.“

Така започва и така завършва пиесата на Петер Турини „Детеубийство“. В нея млада жена е изправена пред съда, за да отговаря за убийството на своето бебе. Действащите лица са тя, съдията, нейният баща и приятелят ѝ, баща на детето. От какво иска да се освободи тази млада жена, какво непоносимо иска да прекъсне, защо точно новороденото става обектът, с който тя ще си послужи за да се опита да сложи край на някакъв безкраен ужас?

В един проект за социален театър на екип от театрален департамент в НБУ, пиесата е представена пред седем групи – дневен център за психично болни, група от полицаи, група в католическата екзархия, юноши от възпитателно училище интернат за момичета, фестивална публика, група от излежаващи присъда в затвора, група в център по наркомания. След всяко представление публиката е поканена за дискусия. Интересно е, че никой в дискусиите не остава безучастен, никой не казва „това е невъзможно“ или „това е измислица“, защото се е докоснал до нещо, което го засяга. Забраната за убийство е престанала да действа, нещо което тя е изтласкала се е завърнало, то вече не е фантазия, станало е реалност, която ни ужасява.

Хипотезата на Ани Биро (Biro A., 2017) относно убийството на новородени е, че актът на убийство говори за невъзможния отказ от собственото детство и от илюзията за инцестната перспектива. Всъщност става дума не за това, че жената става майка, а за това, че бебето не може да стане субект. Оттук произтича психичната невъзможност да се отключи процесът на първична майчина загриженост и на майчинство.

В Семинар VI Ж. Лакан прави кратка бележка относно *Das Unheimliche*, като отбелязва, че обезпокоителното странно не е свързано, както се твърди, с някакъв вид изригване от несъзнаваното. Той го свързва с вид неравновесие, което се произвежда във фантазма, „доколкото фантазмът, разрушавайки границите, които първоначално са му определени, се разлага и преоткрива онова, чрез което се присъединява към образа на малкия друг (себеподобния)“ (Lacan J., 2013:280). Клиниката на инфантицида потвърждава това прозрение на Ж. Лакан. В направените интервюта по време на терапевтична работа с жени, убили своите бебета (Biro A., 2017), те споделят две характерни преживявания по време на бременността – не са забелязали, не са усещали и не са преживявали, че са бременни или преживяването на пълнота и удовлетвореност е било несравнимо и са очаквали това да продължи безкрайно.

Кого или какво убиват тези жени? Доказателството за тяхното генитално тяло? Пречката пред осъществяване на инцестното обещание? Този, който не е „спазил“ обещанието си за нарцистична запълненост и omnipotentност? Жените убиват това, което им причинява страдание. А то не винаги е свързано с първата бременност. Някои жени имат вече деца, чийто живот не е бил застрашен по никакъв начин. Бременността не води автоматично към съзряване на психичните и афективните, нарцистичните и либидните изменения,

способстващи за установяване на нови видове равновесие. Детеубийството се явява в някакъв смисъл признание на невъзможността да бъде включен процесът на майчинство.

Ще дадем един пример, описан от Д. Уиникът в статията му „Въздействие на страдащите от психоза родители върху емоционалното развитие на детето“ (Vinnikott D.V., 2004). Майката на Естер – бебе на 5 месеца, се опитва да удави детето си, хвърляйки го в канал, изкопан в полето, пред очите на бивш полицаи. Майката е страдала от психоза. Тя е дала на бебето си едно изключително добро начало, показвайки голяма привързаност и грижа през първите пет месеца. Когато бебето става активно, когато започва да иска нещо друго, извън кръга на това, което майката иска, за нея – майката на Естер – става много трудно. Тя все пак успява да направи този убийствен акт пред очите на един друг, който спасява детето. Д. Уиникът коментира, че тя може да изхвърли бебето, но не може да се отдели от него. Става въпрос за разделяне, като тя самата иска да се освободи от бебето, с което се е сляла, с което е едно. Разделяне, което в този случай може да е само реално и смъртоносно.

В друг случай от нашата клинична практика двойка с бебе на 27 дни потърси консултация за проблем с неутешим плач на новороденото. Един порив на майката да запуши устата на своето бебе беше изплашил съпруга ѝ и беше накарал двамата да започнат да мислят, че проблемът с плача не е педиатричен. Така те решават да потърсят психотерапевт. Работата със семейството беше кратка, в продължение на два месеца и посещения веднъж седмично. На консултациите идваше майката, Е. на 32 г., заедно с бебето, като бащата се включи в две срещи. Впечатляващо беше, че на първата среща майката започна своя разказ с думите: „Тя не ме харесва. Беше само на шест дни, когато стоях до креватчето и я гледах как спи. Изведнъж тя се събуди, отвори очи и започна съвсем спокойно да се оглежда. Гледаше към играчките си, после обърна поглед и ме видя. Намръщи се и започна да плаче, не просто да плаче, а да крещи. Не мога да я успокоя по никакъв начин.“ Едно бебе на дни има много причини да плаче, интересно бе, че майка ѝ интерпретира плача като „...тя не ме харесва“. Имаше две ключови теми в разказа на майката – погледът на бебето, който майката разчиташе като отхвърлящ и недоволен; и усещането, че не знае, не разбира какво иска това дете. Плачът на нейната дъщеря я правеше безсилна пред енигмата на искането ѝ. В хода на срещите младата жена разказа част от историята на своето ранно детство, изпълнено с насилие от страна на собствената ѝ майка, граничещо с малтретиране. Нейната майка в спомените ѝ била винаги недоволна от нея по неясни причини, често я биела, изпадайки в унес, без да може да бъде спряна от плача и виковете на дъщеря си. Трябвало да се намеси друг възрастен, за да я спре. Това поведение спряло, когато се родила сестра ѝ и тя постъпила в предучилищна група на 6-годишна възраст. По-късно много пъти тя напомняла тези случаи на майка си и искала обяснение, на което получавала отговор: „не е имало чак толкова нещо, ти преувеличаваш“. Е. говореше за погледа на своята майка,

който е следяла със страх и ужас, че ще „потъмнее от недоволство и ще изпадне в ярост“. Баба ѝ по майчина линия, която е загубила при драматични обстоятелства най-голямата от трите си дъщери, налага строг тоталитарен контрол върху живота на двете по-малки, като ги наказва сурово за минимални провинения.

Как Е. можеше да бъде майка на дъщеря, без да се идентифицира със сазидзма на собствената си майка и без да се чувства безпомощна пред плача на бебето? За нея това беше много трудна ситуация, в която тя преживяваше и интерпретираше плача на детето като насилие, което събуждаше импулс да отговори с насилие.

По време на съвместната работа и конструирането на този разказ Е. направи връзка между погледа на майка си, който в детството си е интерпретирала като „...тя не ме харесва“ и погледа на своята дъщеря. Между мисълта: „Какво иска тя от мен?“ и отговора, който понякога си е давала: „Да ме убие“, с настоящите моменти, когато ѝ се струва, че плачът на бебето ще я убие. Паралелно с реконструирането на семейната история и идентифицирането на несъзнавани проекции, които Е. пренасяше към дъщеря си, плачът на бебето намаля, а Е. все по-често даваше различни интерпретации, които се отнасяха до състоянието на дъщеря ѝ, а не до тяхната връзка – „спи ѝ се“, „гладна е“, „омръзва ѝ да лежи“ и т.н. След изчезването на трудностите, станали повод за консултацията, Е. реши да започне индивидуална терапевтична работа. Това се случи на фона на сериозно заболяване, с което бе диагностицирана майка ѝ – болест на Алцхаймер. Болестта правеше невъзможно искането на обяснение и проявите на отмъщение от страна на Е. Сега тя имаше само своите спомени и искаше да ги подреди и да ги преразгледа, ако е възможно да прости, и да бъде добра майка за своята дъщеря.

Раждането бе повдигнало покривалото и бе разместило героите във фантазма. Нещо обезпокоително, част от разрушителния майчин гняв и омраза се беше надигнало отново. Das Unheimliche напомняше за скритото, което напирало и противоречи на идеализирания образ за майката.

Болното детско тяло

Телесните разстройства, болестта на детето създават у родителите чувства, сравними с описаното от Фройд като Das Unheimliche, чувство на странно безпокойство. Детето „изглежда оживено от непознати процеси, надарени с автоматизъм, чието функциониране им убягва, но става причина те да се обръщат към лекаря“ (Вгюн, Д., 2016:39).

Педиатрите, без да знаят за Das Unheimliche, познават това състояние, когато родителите са под влияние на обезпокоителната странност, идваща от детското тяло и се затрудняват да преценят обективно знаците, които тяхното бебе проявява и които говорят за телесно смущение. Уиникът ни е показал, че понякога е достатъчно да се успокоят майките, за да изчезнат симптомите на бебето. Разбира се, имаме предвид случаите, когато всички основания за органично или физиологично страдание са взети предвид.

Болното детско тяло препраща към историята на боледуващото тяло на родителя, събужда спомени и преживявания от отдавна минали отношения, събужда вина и понякога отваря стари нарцистични рани.

Заклучение

Обезпокоителното странно може да бъде идентифицирано като тема на патологично взаимодействие при майката. За да бъде описана като такава, тя трябва да отговаря на следните критерии (Cramer B., Stern D., 1988):

- да съществува в историята на майката като конфликтни спомени и очаквания; т.е да има характеристики на тема, която я представя (тя е важна за нея, появява се често, майката я свързва с различен контекст от своя живот; натоварена е емоционално и предизвиква силни и живи чувства);
- да засяга отношенията „родител-дете“, т.е. да засяга отношенията между поколенията;
- да се възпроизвежда от майката при взаимодействието с бебето;
- в нея бебето да има роля, която води до формиране на знак или симптом при него, описван от майката.

Превенцията на патологичните взаимодействия между майката и бебето, детето и родителите в началните фази на детското развитие е най-важна за засичането на симптоми, които могат да сочат към проблеми в свързването между бебето и неговите родители, както и към задълбочаващи се проблеми в психичното функциониране.

Литература:

1. Biro A., „Ubiystvo novorozhdenego. Razmishleniya o tayne deteubiystva“ v „Intsesty“; red. Andre Zh., 142-157, M.: Cogito Tsentr, 2017.
2. Bryon, D., „Tyaloto“, Tsentur za psihosotsialna podkrepa, 2016.
3. Bydlowski, M. „La dette de vie. Itinéraire psychanalytique de la maternité“. Presses Universitaires de France, 2008, <https://www.cairn.info/la-dette-de-vie--9782130570448>.
4. Cramer B., Stern D., „Evaluation of changes in mother-infant brief psychotherapy: A single case study“, Infant Mental Health Journal, Volume 9, Issue 1, pp.20-45, 1988.
5. Ferenczi S., Stages in the Development of the Sense of Reality, in „First Contributions to Psycho-Analysis“, Karnak Book, 1994.
6. Froyd Z., „Uzhasyavashtoto“, v. „Estetika, izkustvo, literatura“, s.503-528, UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1991.
7. Hofman E.T.A., „Pyasuchniya chovek“, v „Pyasuchniya chovek“, Milenium, 2018.
8. Lacan J., Le Séminaire, livre VI. Le désir et son interprétation, La Martinière, 2013.
9. Vinnikott D.V., „Semya I razvitie lichnosti. Mary i ditya“, LITUR, 2004.
10. Turini P., „Deteubiystvo“ v. „Nay-setne kraya“, Black Flamingo Publishing, Sofya, 2010.